

Regionalt serviceprogram

Jönköpings län 2014-2018

- **Regionalt serviceprogram**
Jönköpings län 2014-2018

Meddelande nr 2014:06

Meddelande	nummer 2014:06
Kontaktperson	Emanuel Schmit, Enheten för regional utveckling, Landsbygdsavdelningen tel. 010-223 62 62
Webbplats	www.lansstyrelsen.se/jonkoping
Kartmaterial	SCB, WebbGIS
Bilder	Smålandsbilder, Länsstyrelsen och Näshults Kafé & Catering
ISSN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M—2014/06--SE
Upplaga	30 exemplar
Tryckt på	Länsstyrelsen i Jönköpings län, 2014
Miljö och återvinning	Rapporten är tryckt på miljömärkt papper

© Länsstyrelsen i Jönköpings län 2014

Innehåll

Förord	6
Sammanfattning	7
Inledning	8
Riktlinjer	9
Bakgrund	10
Befolkningsutveckling	10
Sysselsättning.....	12
Näringsliv	12
Erfarenheter från tidigare programperiod.....	13
Analys	15
Dagligvaruhandel	16
Drivmedel.....	19
Betaltjänster.....	21
Bredband och mobiltäckning.....	21
Post & paketutlämning	21
Resultat från workshop om service.....	22
Företagande, köptrohet och kontakt med myndigheter.....	24
Avgränsningar	26
Den regionala Processen	27
Koppling till övriga program för regional tillväxt	29
Regional utvecklingsstrategi.....	29
Regional transportplan.....	29
Landsbygdsprogrammet	30
Nationell strategi för den regionala tillväxtpolitiken.....	31
Övriga insatser	31
Partnerskap & tematisk arbetsgrupp	32
Kommunalt deltagande	32
Hållbar utveckling	33
Prioriterade områden	34
Tillväxt.....	35
Tillgänglighet	35
Samverkan.....	36
Uppföljning/utvärdering	37
Referenser	38
Bilagor	40

Förord

I Jönköpings län föds och förverkligas drömmar. Därför får människornas innovativa förmåga och tänkande en tydlig efterlevnad även på landsbygden, vilken utgör stora delar av länet. Detta har gjort att även om många skolor, butiker och övrig serviceverksamhet på grund av bristande underlag avvecklats, har lågan kunnat hållas uppe. Modet och entreprenörsandan har fortsatt att blomma oavbrutet på mindre orter och i samhällen. För att alla som så önskar, vuxna, barn och företag ska få trivas och växa och förverkliga sina drömmar på landsbygden behöver servicen öka och förbättras för att möta behoven och därmed göra områden mer attraktiva att leva, verka och utvecklas i. De olika servicefunktionerna fungerar bäst i samspel och påverkar varandra, vilket blir tydligt när en försvinner.

För att kunna möta framtidens utmaningar och säkra en hållbar utveckling i alla delar av länet behövs nya idéer och samverkan mellan myndigheter, kommuner, organisationer, företagare och privatpersoner. Genom kraftsamling, samverkan, engagemang och ökat tydligt fokus på landsbygdsutveckling håller den delvis negativa utvecklingen på vända. Detta Regionala serviceprogram är ett av verktygen. Det är ett målinriktat dokument, som är avsett att bibehålla och utveckla en god service på landsbygden till gagn för hela länet.

Mino Akhtarzand

Landsbövding

Sammanfattning

Länsstyrelsen har fått i uppdrag från regeringen att ta fram ett regionalt serviceprogram för åren 2014-2018 med Tillväxtverkets riktlinjer som grund. Vägledande för programmet är att det ska utgå från de regionala förutsättningarna och bli ett operativt arbetsdokument. Jönköpings län har en ökande befolkningstillväxt men flera utmaningar finns för de mindre kommunerna som har minskande befolkningstillväxt och försämrade möjligheter till bibehållen och utvecklad service utanför huvudorten.

Insatserna under föregående programperiod åren 2010-2013 har präglats av en begynnande optimism där färre butiker lägger ner. Det operativa arbetet i tidigare program har till stor del genomförts av Landsbygdsmentorerna som coachat och utbildat handlarna i de 39 strategiska butikerna i länet som är de sista på sin ort.

En analys har gjorts kring tillgången till dagligvaruhandel och drivmedel i utsatt områden. Tre delar för möjlighet till lönsam verksamhet för lanthandlare har identifierats; företagande, köptrohet och kontakter med myndigheter.

De prioriterade insatserna för programmet utgår från huvudområdena tillväxt, tillgänglighet och samverkan med insatser kopplade till resultatmål. Programmet börjar gälla från 1 april 2014.

Programmet har tagits fram av Länsstyrelsen i Jönköpings län i nära samråd med Regionförbundet samt kommunala och lokala aktörer i länet.

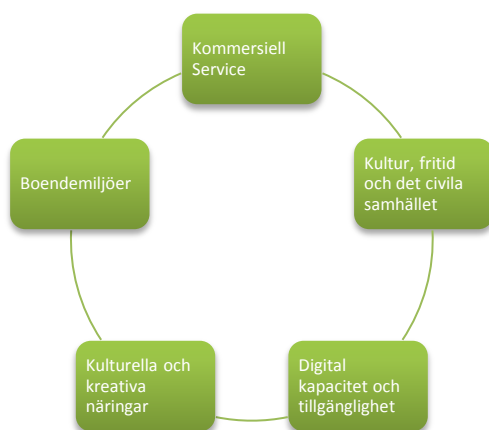
Inledning

Regeringen har gett Länsstyrelsen i Jönköpings län uppdraget att utarbeta ett regionalt serviceprogram för perioden 2014-2018. Syftet med programmet är att stödja och stimulera arbetet med kommersiell och offentlig service på gles- och landsbygden. Länsstyrelsen ansvarar för framtagandet och genomförandet av det regionala serviceprogrammet. I regeringsuppdraget anges att programmet ska utformas utifrån erfarenheter från tidigare programperiod, vara förankrade i en analys av behoven i länet och utformas för att möjliggöra kontinuerlig uppföljning av programmet.

Länsstyrelsen har arbetat i programform med frågor rörande kommersiell service på landsbygden i en tidigare programperiod mellan åren 2010-2013. Genom att aktivt arbeta utifrån ett program skapas länsövergripande samverkan, en bättre helhetssyn och en tydligare uppföljning. Framtagandet av regionala serviceprogram görs av länsstyrelserna, de regionala samverkansorganen, landsting eller kommun där varje län ges inflytande och ansvar att verka utifrån de egna regionala förutsättningarna¹.

Målet med den regionala tillväxtpolitiken och den politiska inriktningen för landsbygdsutveckling är att människor ska kunna bo, arbeta och driva näringar i alla delar av landet. Regeringen har i olika sammanhang deklarerat att tillgång till service är en förutsättning för tillväxt. Går det inte att tanka bilen eller handla mat inom rimliga avstånd är det svårt för en bygd att vara attraktiv för människor, företag och besökare. Kommersiell service ingår som en del i regeringens vision Attraktionskraft Sverige som innebär att Sverige ska bli världens bästa land att vistas, verka och växa i².

Figur 1.1. De fem delarna i Attraktionskraft Sverige

¹ samverkansorganen i Kalmar, landsting i Halland, Skåne, Västra Götaland samt kommun på Gotland

² <http://www.regeringen.se/sb/d/16092/a/226763>

Riktlinjer

Tillväxtverket har fått i uppdrag att ta fram riktlinjer för framtagande och genomförande av regionala serviceprogram 2014-2018. I tidigare program 2010-2013 har Tillväxtverket haft i uppdrag att stödja länen och att årligen rapportera om det regionala arbetet till Näringsdepartementet.

Det Regionala serviceprogrammet börjar gälla från och med den 1 april 2014.

I riktlinjerna från Tillväxtverket framgår tre delar för samverkan

- **Regionalt och lokalt engagemang och deltagande** – aktörer på alla nivåer bör samarbeta för att skapa attraktiva livs- och boendemiljöer.
- **Partnerskap** – ett aktivt partnerskap för servicefrågorna i länet och synergier med andra program.
- **Hållbarhetsdimensionerna** – de ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensionerna ska genomsyra framtagande av program och det regionala tillväxtarbetet. Det innebär bland annat ett inkluderande perspektiv och medvetenhet om frågor som rör jämställdhet, integration och mångfald i genomförande av program, strategier och insatser.

I riktlinjerna för programinnehåll framgår fyra delar

- **Analys** – servicenivå, regionala förutsättningar och omständigheter ska sammanställas och analyseras för att skapa en tydlig bild av tillgängligheten av service på landsbygden.
- **Prioriterade områden** – utifrån analysen ska prioriterade områden tas fram kopplade till insatser och konkreta mål. En årlig genomgång kommer att göras.
- **Avgränsning** – tillgången till kommersiell service är vägledande med inriktning på dagligvaruhandel och drivmedelsanläggningar. Urvalskriterier ska arbetas fram som kommer att vara viktiga delar i prioriteringen av stödansökningar.
- **Uppföljning, utvärdering och lärande** – för att bättre följa upp och utvärdera resultatet av programmets insatser ska det ingå en metod för uppföljningen. Den föreslagna metoden ska innehålla planering, uppföljning och utvärdering som ska leda till lärande inom programmet och att därigenom nå mål och syfte på ett effektivare sätt.

I riktlinjerna framgår att det krävs en viss flexibilitet i programutformningen eftersom förutsättningarna kommer att förändras under de fem år då programmet ska genomföras.

Tillväxtverket ansvarar för en årlig nationell uppföljning till Näringsdepartementet. Innehållet i uppföljningen är från länens återrapportering och har som syfte att ge en sammanfattande bild av de regionala insatserna för kommersiell service.

I det regionala programmet används (om inget annat anges) definitionen av landsbygd som är framtagen av f.d. Glesbygdsverket. Landsbygd definieras som områden utanför tätorter med mer än 3000 invånare och med 5 minuters bilväg i radie från tätorten.

Bakgrund

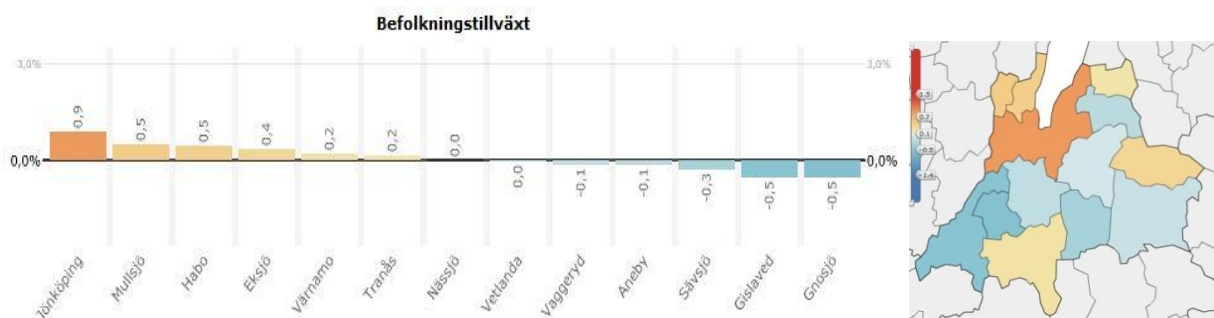
Jönköpings län består av 13 kommuner och omfattar nordvästra delen av Småland och sydöstra Västergötland och har en total yta på 10 495 km². Länet täcks till nästan 70 procent av skog och har mer än 2 300 sjöar samt flera stora vattendrag. Viktiga naturområden är bland annat Store Mosse som är Sveriges största myrområde söder om Lappland³ och det unika kulturlandskapet Östra Vätterbranterna som utsetts till biosfärområde av UNESCO.

Befolkningsutveckling

Befolkningen i Jönköpings län har ökat med ca 2,2 procent sedan 2007 och var i november 2013 strax över 340 000 invånare. Länet har ca 32 invånare per km² och är det folkrikaste och mest tätbefolkade av Smålandslänen. Könsfördelningen har ändrats jämfört med 2007 så att det nu finns fler män än kvinnor i länet⁴. Andelen utlandsfödda i länet är något lägre än riksgenomsnittet och låg 2011 på 12 procent av befolkningen och är en bidragande faktor till att invånarantalet ökat trots negativ demografisk utveckling⁵. I Sverige tar glesbygdskommunerna emot tre gånger så många flyktingar per invånare som gruppen storstäder, större städer, förorter och pendlingskommuner gör⁶. Den kommun i länet som har högst andel utlandsfödda är Gnosjö med nästan 20 procent och lägst andel har Habo med 6 procent. Ungefär 30 procent av befolkningen i Jönköpings län bor på landsbygden.

Sverige hade en befolkningsökning under 2012 på 0,8 procent eller ca 73 000 personer. Av landets 290 kommuner hade 159 en befolkningsstillväxt under 2012, två kommuner hade oförändrad folkmängd och de resterande 129 kommunerna hade en befolkningsminskning. De 13 kommuner som finns i Jönköpings län har haft en varierande befolkningsutveckling vilket diagrammet befolkningsstillväxt 2012 nedan visar. Jönköpings kommun ökar mest och Gnosjö kommun har den största befolkningsminskningen på 0,5 procent.

Befolkningsstillväxt 2012

Källa: SCB

³ <http://www.ne.se/>

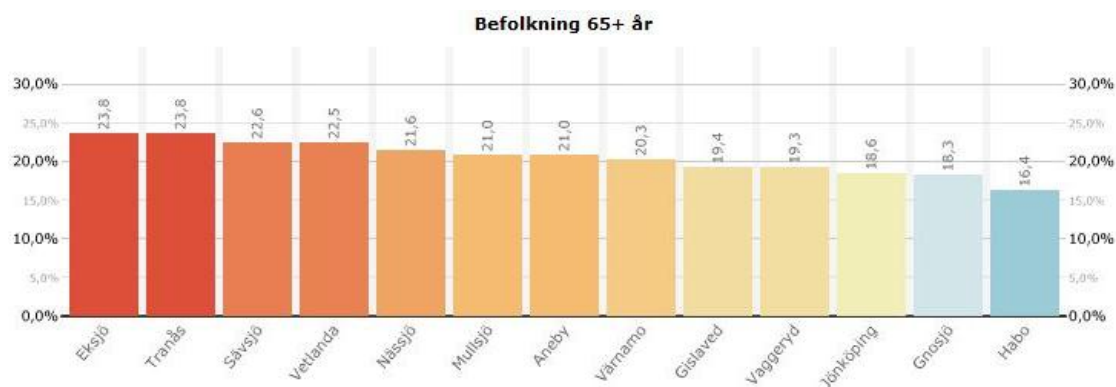
⁴ SCB, folkmängden den 1 november efter region, kön och år.

⁵ <http://www.tillvaxtanalys.se/sv/om-tillvaxtanalys/projekt-och-uppdrag/kartor-och-figurer/befolkningsstruktur/regionala-skillnader/2013-12-18-utrikes-fodda.html> samt http://www.regionjonkoping.se/web/lanet_i_siffror.aspx

⁶ http://www.scb.se/sv/_/Hitta-statistik/Artiklar/Glesbygden--forsta-stopp-for-flyktingar/

Sverige har en åldrande befolkning. Medelåldern har stigit från 37,1 år 1968 till 41,2 år 2012. Andelen äldre, 65 år och däröver, har under samma period ökat från 13,4 procent till 19,1 procent. De demografiska utmaningarna är globala och påverkar utvecklingen på mindre orter där en åldrande befolkning exempelvis har större behov av vård. Diagrammet nedan visar andel personer 65 år och äldre i länets kommuner där Habo har en relativt ung befolkning med minst andel av befolkningen i ålderskategorin 65 år och uppåt.

Befolkning 65 + år

Källa: SCB

Småhuspriserna har förändrats under åren i länets kommuner. Det finns tydliga kopplingar mellan närhet till service och bostadspriser, försvinner affären eller skolan på orten påverkas också huspriserna.

Köpeskilling småhus 2012, tkr

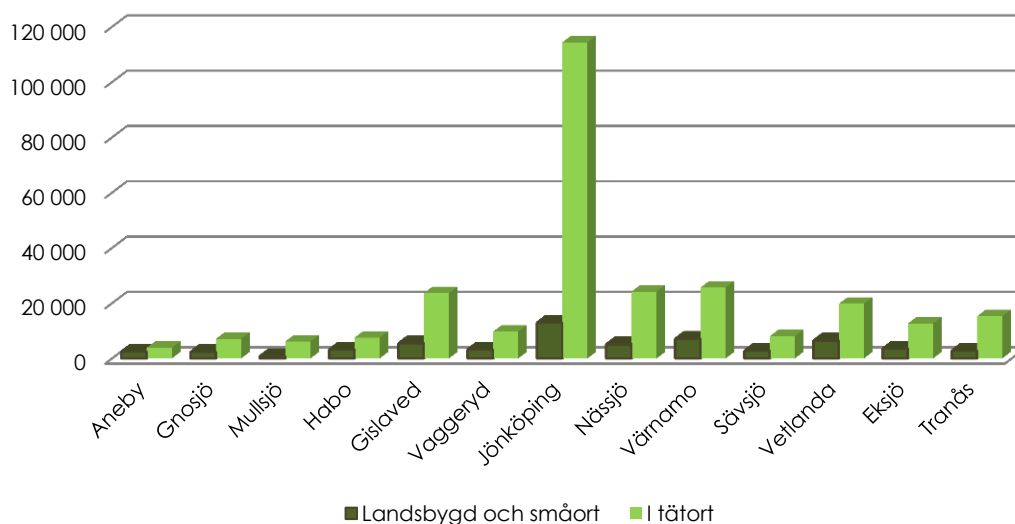

Källa SCB

Ett sätt att se på förändringar över tiden är att se på priserna på småhusmarknaden där utbud och efterfrågan påverkar prissättningen. Huspriserna låg i genomsnitt 1982 på 350 tkr i Jönköpings kommun respektive 239 tkr i Sävsjö kommun som 2012 var högst respektive lägst i länet. År 2012 uppgick genomsnittspriset på 2 215 tkr medan det i Sävsjö kommun hade stigit till 556 tkr. Prisförändringen för Jönköpings kommun har de senaste 20 åren visat en ökning med över 500 procent på köpeskillingen medan ökningen i Sävsjö kommun varit 140 procent.

I Jönköpings län finns det 66 småorter och 84 tätorter. Med småort menas enligt SCB:s definition sammanhängande bebyggelse med 50-199 invånare och högst 150 meter mellan husen. Tätort definieras som ett område med minst 200 invånare med max 200 meter mellan husen och som mest 50 procent fritidshus⁷.

Antalet invånare på landsbygd/småort respektive tätort

I diagrammet ovan illustreras förhållandet mellan tätort och de som bor i småort eller landsbygd.

Sysselsättning

De som var arbetslösa eller i program med aktivitetsstöd i Jönköpings län uppgick i februari 2014 till 7,4 procent vilket är under rikssnittet på 8,5 procent. Tranås hade högst andel på 9,7 procent. För yngre i åldersgruppen mellan 18-24 år var 14,7 procent arbetslösa eller i program med aktivitetsstöd vilket var ungefär 2 procent under rikssnittet. Arbetslösheten bland unga har på ett år minskat med 549 personer⁸. Bland utlandsfödda var arbetslösheten över 20 procent⁹.

Näringsliv

Jönköpings län har en tradition av företagande och entreprenörskap. Näringslivet är i stor utsträckning inriktat mot verkstads- och tillverkningsindustrin. Under 2012 registrerades 1611 nya företag. Jönköpings län är ett av de mest företagstätta i landet.¹⁰ En undersökning visar att både nya och befintliga företag har större chans att överleva i Jönköpings län om man jämför med övriga delar av landet. Företagen har dock en lägre tillväxttakt i antalet nyanställda¹¹.

⁷ <http://www.scb.se>

⁸ Arbetsförmedlingen i Jönköping, pressmedelande 11 mars 2014

⁹ http://www.regionjonkoping.se/web/lanet_i_siffror.aspx

¹⁰ http://www.regionjonkoping.se/web/lanet_i_siffror.aspx

¹¹ Internationella handelshögskolan, Platsbunden innovationsförmåga och arbetskraftens sammansättning, 2014

De träbaserade näringarna är viktiga för Jönköpings län och har dessutom en hög förädlingsgrad. Virkesförrådet per ha skogsmark hör till de största i landet och skogen täcker ungefär 2/3 av den totala arealen. Det finns en stor utvecklingspotential inom branschen med initiativ som Smart Housing Småland och Möbelklustret. Idag ligger 50 procent av landets totala träindustri i Jönköpings län och innefattar allt från mindre snickerier och designföretag till internationellt ledande möbeltillverkare. Träregion Småland är en gemensam strategi antagen av de småländska länsstyrelserna och regionförbunden och har som syfte att stärka träindustrins attraktionskraft. I Småland som helhet finns det runt 20 000 personer verksamma i den trärelaterade industrin¹².

Av den genomförda SWOT-analysen för Jönköpings län framgår att länets styrkor bland annat är en väl utvecklad struktur för att främja företagande, god tillgång till råvaror, mäsor med olika branschriktningar samt väl etablerade besöksmål för turism och friluftsliv. Svagheter som framkom i analysen var homogent näringsliv i vissa geografiska områden, svårt att rekrytera rätt kompetens och låg förädlingsgrad inom jordbruket. Arbetsmarknaden är mer segregerad jämfört med Sverige som helhet och det vanligaste yrket för kvinnor är inom vård- och omsorg. För män är de vanligaste yrkena säljare och inköpare¹³. Utav de nystartade företagen i länet ägs 33 procent av en kvinna. Detta är dock en andel som ökar¹⁴.

Erfarenheter från tidigare programperiod

Länsstyrelsen har arbetat med andra program såsom Landsbygdsprogrammet där insatser har gjorts för att utveckla servicepunkter kopplat till lanthandel. Jönköpings län tog 2013 fram en ny Regional utvecklingsstrategi (RUS) där Länsstyrelsen varit en aktiv part till Regionförbundet i framtagandet av strategin. Detta har lett till en fördjupad samverkan med Regionförbundet inte minst inom livsmiljö och attraktivitet och i arbetet med kommunernas översiktsplaner. Processledaren för regional service har varit en viktig aktör för samordning och för prioritering av riktade insatser i länet. Mycket av arbetet inom det regionala serviceprogrammet har gjorts tillsammans med Landsbygdsmentorerna där mentorernas egenskaper spelat stor roll för ett effektivt stöd till handlarna. Landsbygdsmentorernas arbete har finansierats av Landsbygdsprogrammet, regionala tillväxtmedel samt av flera kommuner. Aktiviteterna har intensifierats under 2013 med kommunala träffar där kommuner, handlare, mentorer och Länsstyrelse har träffats. Träffarna har varit ett viktigt verktyg för informationsspridning och dialog. Programmets insatser har finansierats genom regionala tillväxtmedel samt de tilldelade extramedel som årligen fördelas av Tillväxtverket.

Genomförandet av det Regionala serviceprogrammet har i huvudsak skett genom projektet "Landsbygdshandeln i bygden – service och samverkan" med Landsbygdsmentorerna som projektägare. En stor del av den rådgivande funktionen har skett genom projektet har gett tydliga resultat genom konkret coachning och i nära samverkan med butik, Länsstyrelse, och kommuner. Partnerskapet för Landsbygdsprogrammet har även fungerat som partnerskap för det Regionala serviceprogrammet för att nå bättre synergi och samverkan. Åtgärder för service och byutveckling har också samordnats inom partnerskapet.

¹² <http://www.traregionsmaland.se/>

¹³ Länsstyrelsen/Regionförbundet Jönköpings län, På tal om kvinnor och män – Jönköpings län 2012

¹⁴ Länsstyrelsen, SWOT-analys för Jönköpings län, 2013

Kommunernas engagemang har förstärkts genom de kommunala träffar som genomförts. Detta har gjort att aktuella frågor, som exempelvis betaltjänster, turisminformation, offentlig service och upphandling m.m. har kunnat diskuteras gemensamt. Den pågående och viktiga dialogen mellan handlare och kommun fortsätter och har på flera ställen gett konkreta resultat. Exempel på åtgärder från kommunen är insatser för den yttre miljön kring butiken.

Det har under programperioden blivit en ökad medvetenhet om möjligheterna kring samordning av kommersiell och offentlig service. Ett exempel är butiken i Hult som tillsammans med kommunen installerat en hörna med medborgarinformation. Detta har gjort att andra butiker blivit intresserade och gjort liknande insatser. När butiken i Sandsjöfors nyinvides 2013 var den kompletterad med en servicepunkt som upprättats tillsammans med kommunen samt investeringar med stöd från Länsstyrelsen.

Under de kommande åren är Länsstyrelsens bedömning att efterfrågan på investeringsbidrag och servicebidrag kommer att öka. Projekt med inriktning på betaltjänster och energieffektivisering som påbörjas under 2014 kommer leda till att fler butiker ser över sin energiförbrukning och gör investeringar. Servicebidraget kommer troligtvis att efterfrågas mer och två länskonferenser med koppling till service är planerade för 2014-2015. Efterfrågan på hemsändningsbidrag bedöms i stort sett vara oförändrad för kommande år och inom detta stöd har fyra kommuner sökt finansiering från Länsstyrelsen.

En väsentlig del för ett effektivt operativt arbete är riktad expertkunskap och att jobba med parallella projekt tillsammans med de insatser som Länsstyrelsen gör för kommersiell service. Det operativa arbetet och samverkan mellan mentorer, lanthandlare, kommuner och Länsstyrelsen har varit givande för alla parter där det under 2013 har hållits sju kommunträffar för de kommuner som har fler än fyra butiker på landsbygden. En dialog om god service, tillväxt och vad som bidrar till en ords attraktivitet stärker deras roll som företagare på mindre orter och landsbygden.

Analys

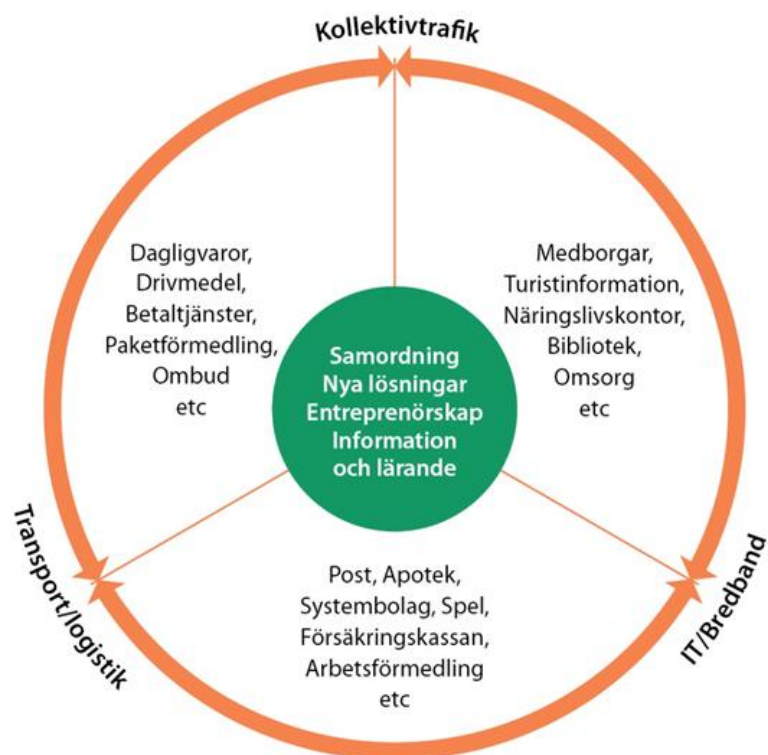
Kommersiell och offentlig service kan omfatta en mängd olika områden men de mest väsentliga delarna för att kunna leva i landsbygdsområden är att ha god tillgång till livs- och drivmedel. Analysen och programmets insatser är främst fokuserat kring detta. Andra områden som är viktiga för landsbygden ska naturligtvis samverka för att öka attraktiviteten på en ort men behandlas mer djupgående i andra program och åtgärder.

Alla medborgare har rätt till en god offentlig service och ska även ha god tillgång till kommersiell service. Servicegivare kan vara statliga myndigheter eller bolag, landsting, kommuner eller kommunala bolag samt privata eller ideella aktörer.

I relation till den offentliga servicen är den enskildes perspektiv tvärsektoriellt och utgår från en vilja att det dagliga livet, sysselsättning och försörjning ska fungera så bra som möjligt. Drivkrafter för att förbättra samverkan av kommunal och statlig service har funnits under lång tid och beskrivs inte minst i den statliga utredningen ”Se medborgarna – för bättre offentlig service” (SOU 2009:92) som beskriver att det behövs en mångfald av lösningar för att anpassa servicen till lokala förutsättningar och efterfrågar mer strategiska styrningar för att samordna olika myndigheter och sektorsintressen.

Det finns flera goda exempel från länet där man har tagit initiativ för samlokalisering av offentliga tjänster som exempelvis i Nässjö kommun där man har byggt ut sina biblioteksfilialer med medborgarkontor i fyra strategiska mindre orter i kommunen. Det finns även exempel från Sandsjöfors och Hult där man placerat ut minimedborgarkontor i lanthandel där besökare kan göra utskrifter, söka upp kommuninformation och turismkartor m.m.

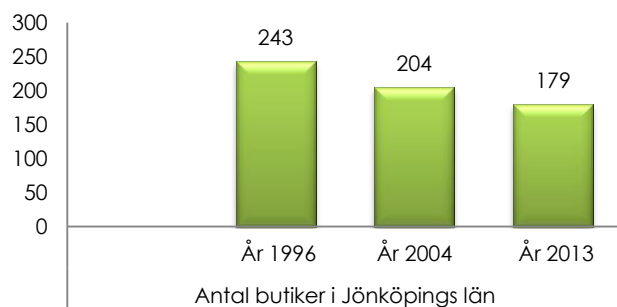
I figuren nedan så visas de olika delar av service som kan ingå i serviceutbudet på landsbygden. Kollektivtrafik, IT/bredband och transport/logistik är ramen för fungerande service och är sedan indelat i olika segment som är offentlig- eller kommersiell service och där det även kan finnas varianter som blandar de båda. Genom att hitta lokala förutsättningar för samordning så kan nya lösningar, entreprenörskap, information och lärande främjas och bidra till utveckling på orten.

Källa: Tillväxtverket

Dagligvaruhandel

En sammanställning med uppgifter från Tillväxtanalys visar att antalet butiker i Jönköpings län 1996 var 243. Dessa minskade med 39 butiker till 2004 och 2013 fanns 179 butiker kvar¹⁵. I landet som helhet har antalet dagligvarubutiker minskat med 25 procent sedan 1996¹⁶.

Källa: Tillväxtanalys

¹⁵ Bearbetning från underlag från Tillväxtanalys, <http://www.svt.se/nyheter/regionalt/smalandsnytt/butiksdoden-breder-ut-sig>

¹⁶ Tillväxtanalys, Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service 2012, rapport 2013:04, s.7

I Länsstyrelsens arbete med kommersiell service i programmet 2010-2013 fokuserades arbetet på 43 handlare som under programperioden minskade till 39. Minskningen upphörde de sista två åren trots att några av butikerna hade en liten omsättning. Fördelningen av antalet butiker per kommun visas i tabellen nedan.

Fördelning per kommun med antal butiker som är de sista på orten i Jönköpings län 2013

Eksjö	2
Gislaved	5
Gnosjö	2
Habo	2
Jönköping	5
Mullsjö	1
Nässjö	6
Sävsjö	4
Tranås	1
Vetlanda	7
Värnamo	4

Källa: Länsstyrelsen tillsammans med Landsbygdsmentorerna

En sammanställning gjord i början av 2013 över samtliga 39 lanthandlare visade att den totala omsättningen var 228 miljoner kronor men med stora variationer där omsättningen var från strax över 1 mkr till 30 mkr per år för den med högst omsättning. Totalt är det 158 årsarbetskrafter för alla butiker med 168 anställda kvinnor och 51 anställda män.

Serviceutbudet i affärerna är en viktig del för attraktiviteten i butiken och för att få en bred bas för lönsamheten. Det har blivit tydligare att bred service är något som efterfrågas från landsbygdsbor. Samtidigt finns det exempel där det inte endast är dagligvaruhandeln som står för servicen. Ett exempel på detta är Bodafors där kiosken på orten är post- och spelombud.

Länsstyrelsen har arbetat med aktiviteter och insatser utifrån det regionala serviceprogrammet 2010-2013 samt genom anvisningarna i förordning (2000:284) om stöd till kommersiell service. I förordningen finns beskrivet hanteringen av olika stödinsatser som delas in i investeringsstöd, investeringslån, servicebidrag och hemsändningsbidrag.

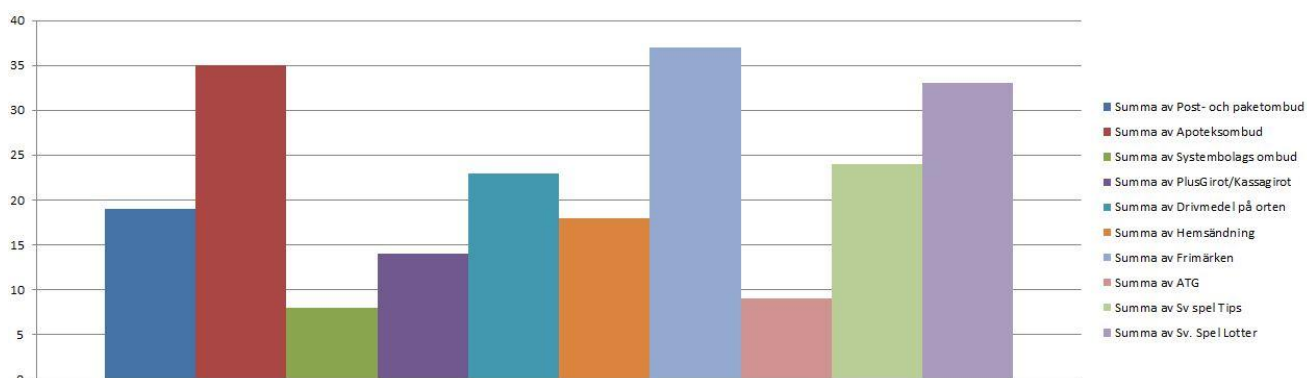
Antalet butiker på enbutiksorter har varit oförändrat under de senaste åren, men har totalt minskat något under hela perioden då fyra butiker har lagts ned åren 2010- 2012. Detta kan ställas i relation till uppgifter från Tillväxtanalys rapport ¹⁷ där antalet totalt minskat från 56 till 54 butiker mellan 2007-2012 i tillgänglighetsklassningen mellan och låg.

Investeringsbidragen har ökat beloppsmässigt under perioden på grund av större satsningar i ett antal butiker med ombyggnation men antalet har varit jämt med ca 8-9 stycken per år. Efterfrågan på hemsändningsbidrag har minskat när det gäller antalet kommuner då det söktes av 5 kommuner 2010 och 2013 av 4 stycken. Volymmässigt så har summan av stöd varit relativt konstant runt 300 000 kr per år. Stöd i form av servicebidrag till lanthandlarna har ökat något under de senaste två åren men har beviljats restriktivt och i samband med

¹⁷ Tillväxtverket, *Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service 2012*, rapport 2013:04

exempelvis sjukdomsfall eller liknande. Länsstyrelsen har inte tillämpat stödformen investeringslån.

Antal butiker med olika serviceutbud

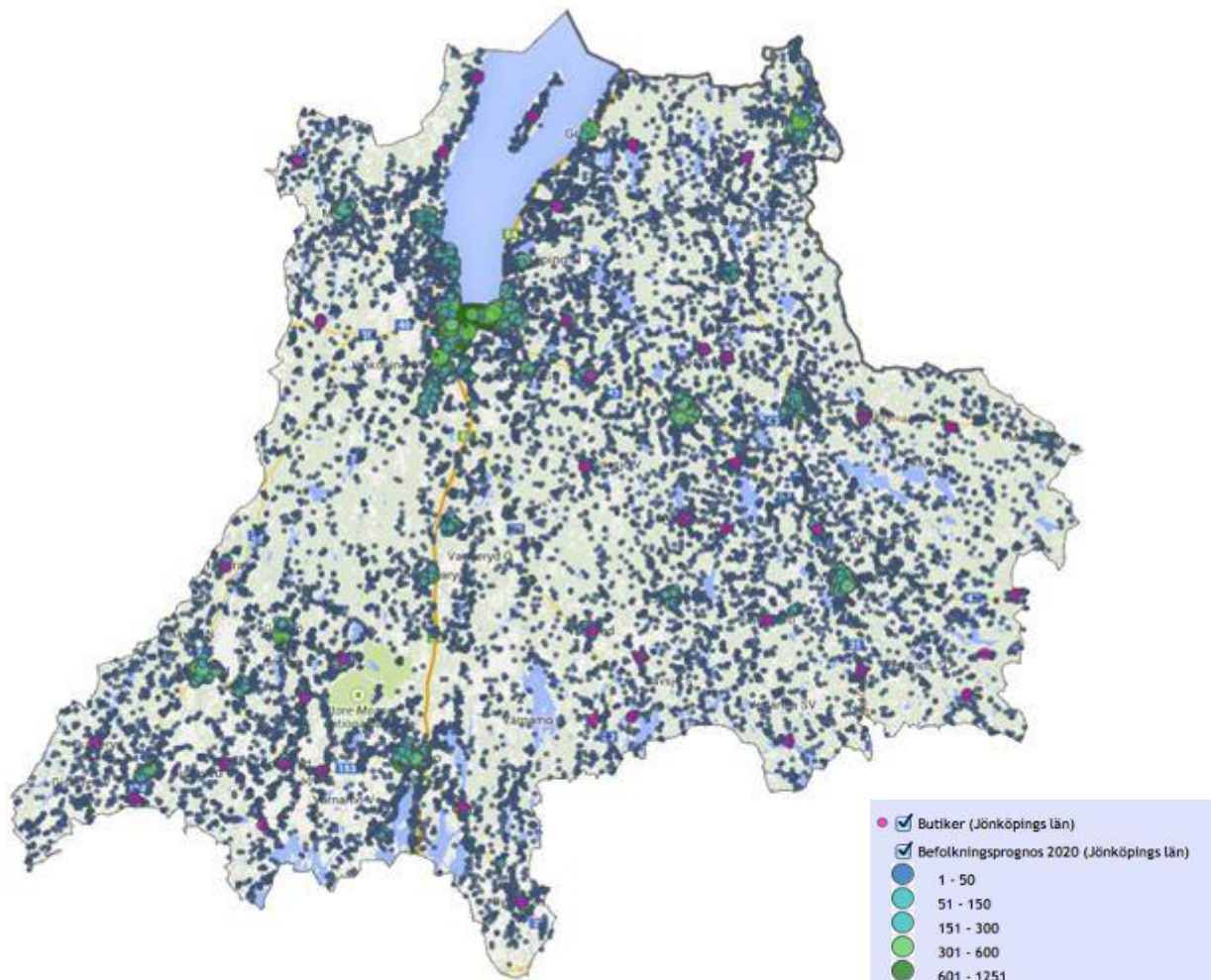

Bilden nedan visar sista butiken på orten där de lila punkterna ses som strategiska dagligvarubutiker. Det blir tydligt att vissa områden blir särskilt sårbara om den sista butiken försvinner och att avstånden till nästa butik försämrar tillgängligheten betydligt.

Källa: Argomento kart- och statistikjänst

Följande kartbild innehåller Tillväxtanalys bedömning för befolkningsutveckling där Jönköpings län beräknas öka med ca 0,48 procent fram till 2020. Med i kartbilden är även butiker där man kan se vilka orter som kommer att vara strategiskt viktiga.

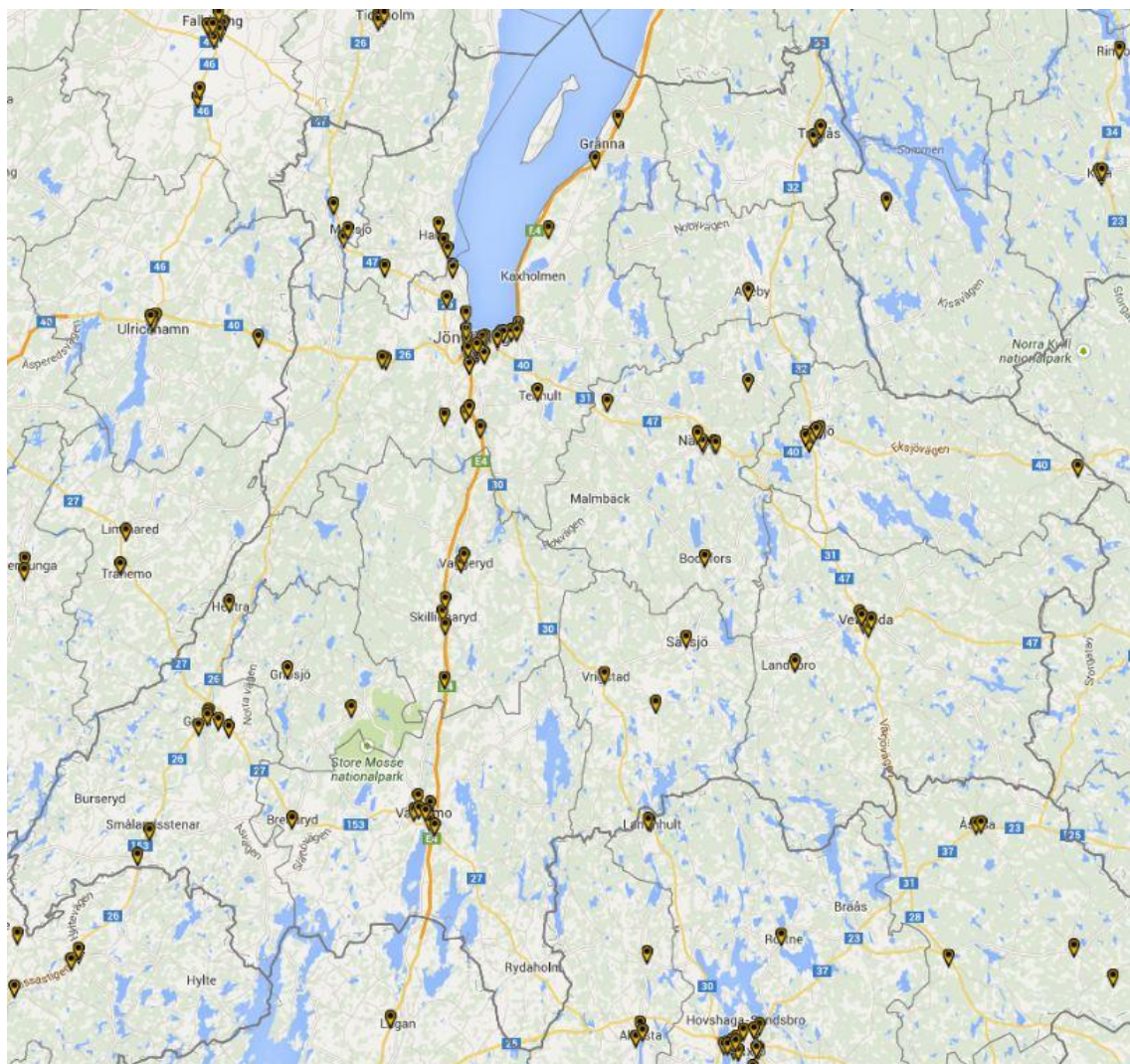

Källa: Argomento kart- och statistikjänst

Riktlinjerna för tillgänglighet varierar mellan länen. För drivmedelsanläggningar så har bedömningen från Länsstyrelsen i Jönköpings län varit att det är rimligt avstånd med ca 2 mil och ca 1 mil för dagligvaruhandel.

Drivmedel

Ett flertal drivmedelsanläggningar har lagts ner de senaste åren vilket främst har varit i de större tätorterna men även i mindre orter och på landsbygden. Flertalet riskerar att bli helt automatiserade vilket även då drabbar servicenivån. En möjlighet och utmaning för landsbygden är utveckling till miljövänliga bränslen.

Källa: Argomento kart- och statistikjänst, drivmedelsanläggningar i länet

I kartbilden visas drivmedelsanläggningar i länet där man kan se vissa utsatta områden särskilt i de sydöstra delarna. Där har även samhällsföreningar börjat engagera sig för att underlätta möjligheten att kunna tanka.

Tillgängligheten till drivmedel på ren landsbygd bedöms vara i stort sett oförändrad vilket också framgår av Tillväxtanalys redovisning där antalet anläggningar minskat från 47 till 45 mellan 2009-2012 i tillgänglighetsklassning mellan och låg¹⁸.

En utmaning som framgår av miljöbalken är det ansvar en ägare har för en eventuell miljöskada från en drivmedelsanläggning. Detta kan påverka möjligheten att avveckla eller sälja en verksamhet. Enligt Miljöbalken (1998:800) 2 kap, Ansvar för skadad miljö 8§ framgår det att alla som bedriver eller har bedrivit en verksamhet eller gjort en åtgärd som orsakat en miljöskada ansvarar till dess skadan har upphört.

¹⁸ Tillväxtverket, Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service 2012, rapport 2013:04

Andra saker som kan påverka ägandet av en mindre drivmedelsanläggning är regler för förnybara drivmedel. Enligt Lagen (2005:1248) om skyldighet att tillhandahålla förnybara drivmedel är de drivmedelsställen som under de två senaste åren sålt mer än 1000 kubikmeter bensin eller diesel skyldiga att erbjuda minst ett förnybart drivmedel från och med 1 januari 2010.

Betaltjänster

De ekonomiska flödena är en av de viktigaste funktionerna i ett samhälle och där går utvecklingen mot mindre kontanthantering och mer digitala lösningar. Länsstyrelsen arbetar med bevakning av grundläggande betaltjänster vilket innebär möjligheten att betala räkningar, ta ut kontanter och sätta in dagskassar. Betaltjänster ger förutsättningar för andra typer av service och är väsentligt för att livet ska fungera för privatpersoner och för näringslivet. Utvecklingen de senaste åren är att fler banker upphör med kontanthantering med hänvisning till minskad efterfrågan, dålig lönsamhet och förbättrad säkerhet för sina anställda. Många handlare har istället upplevt en ökad efterfrågan på kontanter och säkerhetsrisken för handlare har ökat. Under 2013 anmäldes 818 rån och det har varit en kraftig ökning av antalet rån i vissa områden om man ser till Sverige som helhet. Den totala kostnaden för ett rån uppgår till ca 150 000 kr (exempelvis kostnader för stängd butik, personalkostnader och självrisk)¹⁹.

I Jönköpings län har ca 14 000 personer 30 km eller mer till närmaste kontantuttag från sin bostad. Detta gör att många behöver alternativa sätt att få ut pengar som exempelvis i butik. Framförallt mindre företagare har problem med ökade avstånd till att sätta in dagskassar och fler butiker har därför också tjänster som möjliggör insättning av kontanter genom exempelvis Kassagirot²⁰.

Bredband och mobiltäckning

En förutsättning för boende och näringsliv är en effektiv och fungerande IT- och bredbandsinfrastruktur. Genom tillgång till bredband kan sämre fysisk tillgänglighet ersättas med en god tillgång till service via internetuppkoppling. Tillgång till bredband gör att företag kan kommersialisera produkter på en global marknad och är nödvändig för branscher som exempelvis besöksnäringen. Ett fast bredband är det som i många fall efterfrågas då den mobila nätet ofta påverkas av omgivningens förutsättningar som exempelvis höjdskillnader²¹. I Jönköpings län har 36 procent av befolkningen och arbetsställena tillgång till snabbt bredband med minst 50 Mbit/s faktisk hastighet. Skillnaderna mellan tätort och glesbygd är stora där andelarna är 41 respektive 11 procent²².

Post & paketutlämning

Genom den växande e-handeln i Sverige ökar också behovet av paketutlämning. Posten arbetar för att det ska finnas en god tillgänglighet för att kunna hämta paket och följer f.d. Glesbygdsverkets definitioner av vad som är landsbygd och tätort. Det finns ganska omfattande kriterier för att kunna bli ett postombud med villkor för öppettider, handikappan-

¹⁹ icanyheter, nr 5 2014

²⁰ Länsstyrelserna, Bevakning av grundläggande betaltjänster, Rapport 2013:21

²¹ <http://www.tele2.se/kundservice/drift-och-tackning/tackningskarta.aspx#18566>

²² Länsstyrelserna, Bevakning av grundläggande betaltjänster, Rapport 2013:21

passning m.m. Detta kan vara problematiskt för vissa verksamheter som vill vara paketombud men inte har möjlighet att uppfylla alla etableringskriterier. Trafikverket har även särskilda regler när det gäller utlämning av exempelvis körkort. Möjligheterna finns också via lantbrevbärarna som kan lämna ut paket till boende på landsbygden. Posten omförhandlar sina avtal regelbundet vilket kommer ske under 2015 med start av ny avtalsperiod från 2016²³.

Resultat från workshop om service

I arbetet med att ta fram ett regionalt serviceprogram genomfördes en regional serviceträff med workshop samt deltagande på flera dialogträffar med kopplingar till service för att identifiera problemområden samt att få fram konkreta mål och insatser. De 19 deltagarna på träffen för service på landsbygden representerade:

- Eksjö kommun
- Värnamo kommun
- Gnosjö kommun
- Gislaveds kommun
- Sävsjö kommun
- Jönköpings kommun
- Leader Västra Småland
- Länsbygderådet Jönköpings län
- Landsbygdsmentorerna
- Lanthandlare i länet
- Länsstyrelsens samhällsbyggnadsavdelning
- Länsstyrelsen landsbygdsavdelning
- Regionförbundet

Fyra inriktningar framkom under workshopen där deltagarna beskrev vilka insatser som de tror är viktigast för att förbättra servicen på landsbygden. Efter att de olika förslagen kommit in viktades de olika områdena genom att varje deltagare kunde dela ut 3 prioriteringar för insatser under samtliga fyra inriktningar. Detta framgår i tabellen nedan.

²³ Postnord, Glesbygdsservice presentation, 5 februari 2014

Beskrivning – Tillväxt/Näringsliv	Prioritet/st.
Nya näringar, kommersialisera idéer	6
Skola, barn och äldreomsorg	5
Kapitalförsörjning	4
Minskade avgifter för små handlare	2
Psykologisk plan och mental kraft för att ge företagare och entreprenörer framtidstro	2
Företagssamhet	1

Beskrivning – Tillgänglighet	Prioritet/st.
Infrastruktur för transporter, kommunikation och el	9
Tele och bredband	2
Kommunikationsförbättring	2
Kontanthantering/betal tjänster	0
Skolskjutsar	0
Framtida penninghantering och bankverksamhet	0
Behålla skola och äldreomsorg	0
Att kunna attrahera familjer med skola och dagis	0
Stödja sista butiken på orten	0
Knutpunkter där flera tjänster tillhandahålls	0

Beskrivning - Samverkan/mötesplatser	Prioritet/st.
Lokal upphandling med små volymer	7
Samverkan på orten med olika aktörer som idrottsföreningar, samhällsföreningar, kommuner och privatpersoner	7
Stötta lokala initiativ till trivselaktiviteter	1
Samverkan för verksamheter som äldreboende och mer för barnens framtid	0

Beskrivning – Prioriterade områden	Prioritet/st.
Stötta föreningar/klubbar	2
Småföretagare på landsbygden	1
Kartläggning av prioriterade orter	0
Riktade geografiska satsningar	0

De insatsområden och lösningar som diskuterades fram var bland annat:

Tillgänglighet

- Samordnad utkörning av varor, apotek, paket etc.
- Kombinerad samhällsservice genom förskola och annan offentlig service.
- Nya verksamheter som exempelvis nattdagis.

Tillväxt

- Kapitalförsörjning genom ekonomiska föreningar, ex hjälpa näringsidkare med kapital.
- Omsättningsbaserade avgifter för handlare för att de ska upprätthålla hög servicenivå.

- Samspel mellan butiker och turismföretagare genom smarta samarbeten och ambassadörskap.

Samverkan

- Föreningsliv kopplat med näringslivet som exempelvis föreningar som driver dagis och butik.
- Ökat engagemang genom samverkan med exempelvis kyrkor som skapar mötesplatser för äldre och yngre.
- Börja samverkan tidigt innan allt för stora problem uppstår.

Geografisk prioritering

- Exemplet med Nässjö-modellen där kommunen stödjer en enskild mindre ort med 1 mkr under ett år.
- Hjälpa företag att nischa in sig för att skapa turism och attraktivitet.
- Nya former för föreningsliv som skapar engagemang.

Företagande, köptrohet och kontakt med myndigheter

Vid samtal och träffar för kommersiell service med lanthandlare, kommunala företrädare och andra aktörer så har tre områden identifierats som väsentliga delar för ett framgångsrikt företagande. Lanthandlaren förmåga att driva verksamheten är fundamental men är inte enbart kopplat till den ekonomiska aspekten för verksamheten utan även till frågor om bemötande och kontakter med samhället. Kedjetillhörighet kan ha stor påverkan på verksamheten och behöver vara anpassat efter handlarens specifika behov för att inte få för höga avgifter och kunna dra nytta av olika profileringar. De vanligaste bland lanthandlarna i Jönköpings län är ICA, Axfood, Coop, Menigo och Bergendahls.

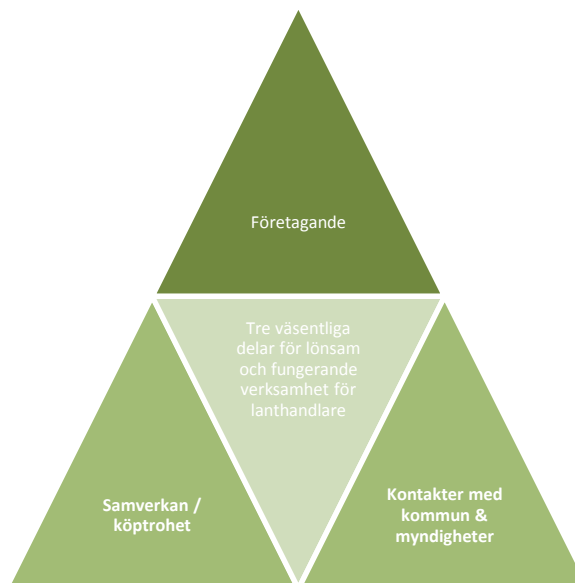
För att verksamheten ska vara lönsam behövs köptrohet och lokal samverkan för att ha ett tillräckligt kundunderlag för butiken. Köptrohet kan ha olika innebörd men en definition är ”kunds trohet till att handla i en viss butik eller att köpa varor av ett visst märke”²⁴. Ökad medvetenhet bland ortsbefolkningen om hur lanthandel påverkar annan service på orten och att även utvecklingen för huspriser kan öka köptroheten. Detta finns det exempel på från en butik i länet där omsättningen ökade med 10 procent månaden efter att information gått ut från samhällsföreningen om hur värdefull butiken är för bygden. I en undersökning gjord av Hela Sverige Ska Leva bland 273 lanthandlare i Sverige listades köptrohet som den största utmaningen där 81 procent svarade att det är en stor eller mycket stor utmaning. De andra utmaningarna som handlarna listat som störst i undersökningen är kundunderlag och konkurrens från andra butiker²⁵.

Kontakter med kommun och andra myndigheter kan upplevas som krångliga och kan hindra idéutveckling och entreprenörskap. En del som kommer vara viktig för fortsatt utveckling är ett förenklat upphandlingsförfarande där mindre butiker kan få delar av de kommunala avtalen. En viktig del är ett aktivt informationsarbete från kommuner där det

²⁴ <http://www.dokumera.se/ordlista/K%C3%B6ptrohet.html>

²⁵ Hela Sverige Ska Leva, Den svenska lanthandeln – om situationen för butiker på landsbygden och intresset för att bilda en förening, rapport 2013

exempelvis är en möjlighet att skicka informationsblad om saker att tänka på innan ett tillsynsbesök²⁶.

För en hållbar utveckling behöver samhället ses som helhet där offentlig och kommersiell service samverkar för att skapa utveckling. Det lokala engagemanget är väsentligt och påverkas av motgångar, exempelvis påverkar en nedlagd skola lokalsamhället²⁷. Det samma gäller det motsatta där samhällsföreningar fått stort engagemang genom att lyckas genomföra en insats och därefter fortsatt vidare till nya mål.

”Man måste vattna och gödsla innan det växer, vattnet och gödsel är kommunikationer, mötesplatser och trygghet” – Helena Jonsson, ordförande LRF

Insatser för bibehållen och god service som är långsiktiga och skapar förutsättningar för kommande generationer har även förutsättningar att skapa engagemang och effekter på kort sikt.

²⁶ Tillväxtverket, Rapport från lantbrukare till butiksägare – förenkla för kombinatörer på landsbygden,

²⁷ Skolnedläggning på landsbygden, Magdalena Cedering, Uppsala universitet, s 104.

Avgränsningar

För att göra effektiva prioriteringar för Länsstyrelsens insatser vid hantering av stöd till kommersiell service så har avgränsningar tagits fram med riktlinjer, prioriterade områden och stödnivå. Riktlinjerna är baserade på förordningen (2000:284) om stöd till kommersiell service och är ett stöd i prioriteringen av ansökningar som kommer in till Länsstyrelsen. Undantag från riktlinjer kan göras vid särskilda skäl.

Riktlinjer för prioritering av ansökningar om stödinsatser:

- Sista butiken eller drivmedelsanläggningen på orten.
- Stärker försättningarna för lönsamhet och ekonomisk bärkraft.
- Bidrar till att bibehålla eller öka sysselsättningen.
- Avståndet till närmaste butik ca 1 mil för invånarna i länet.
- Avstånd till närmaste drivmedelsanläggning ca 2 mil för invånare i länet.
- Tydligt lokalt behov, samråd med exempelvis samhällsförening och kommun.
- Skall främja tillgänglighet för nysvenskar, personer med funktionsnedsättningar och äldre samt bidra till ökad mångfald och jämställdhet.

Prioriterade områden för stödinsatser:

- Innovativa lösningar inom exempelvis produkt-, logistik- eller tjänstesektorn.
- Konkurrenskraft genom utökat serviceutbud.
- Energisatsningar för minskad energiförbrukning.

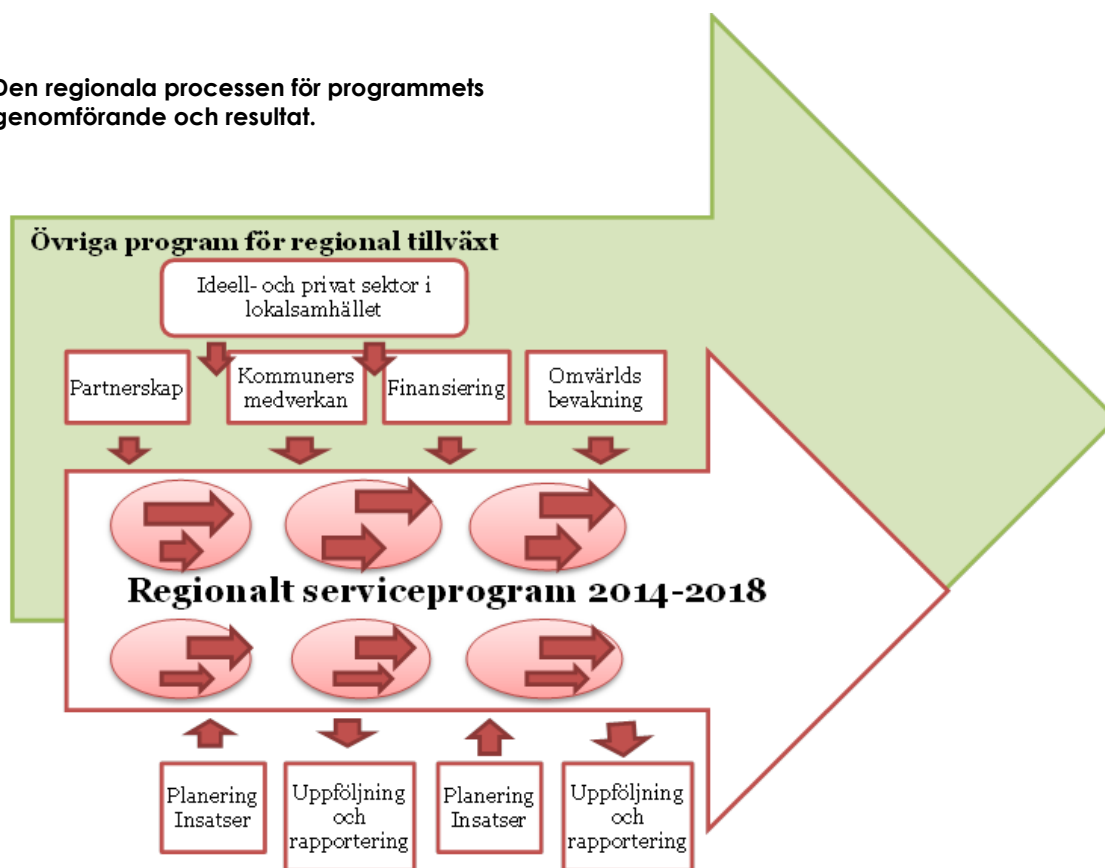
Stödnivå för ansökningar inom kommersiell service:

- Stöd med högst 250 tkr per år till samma mottagare för investeringsbidrag.
- 35 procent i investeringsbidrag till butiker med över 10 mkr i omsättning. 50 procent i investeringsbidrag till butiker med omsättning lägre än 10 mkr.
- Stöd med högst 250 tkr per år till samma mottagare för servicebidrag i enlighet med förordningen.
- Minst 20 000 kr i investeringsvolym för att ansökan ska hanteras av Länsstyrelsen.
- Möjligt med stödbelopp upp till 85 procent för utbyggnad av breddat serviceutbud och energikartläggning (i enlighet med punkt 10 4 § i förordning 2000:284).
- Energisatsningar prioriteras, upp till 50 procent av investeringen i stöd oavsett omsättning i verksamheten.
- Servicebidrag för verksamheter med högst 5 mkr i omsättning vid extraordinära behov (ex sjukdom) som ska motiveras tydligt av den sökande.

Den regionala processen

Den regionala processen är viktig för att löpande kunna följa utvecklingen och de förändringar som kommer under programåren. I figuren nedan framgår de olika delarna för ett aktivt arbete med kommersiell service kopplat till andra aktiviteter för regional tillväxt. Grundläggande är att Länsstyrelsen tar en aktiv roll att sprida kunskapen om programmet, vilka insatsmöjligheter som finns och kommunicerar detta till andra aktörer. Dialogen och samspelet skapas genom att strategiskt använda befintliga mötesplatser som exempelvis partnerskapet inom landsbygdsprogrammet och samtidigt finna de forum som saknas och samla de aktörer som kan tillföra och få ut mest av träffarna. De olika finansieringsmöjligheter som redan är klara och de som kommer tydliggöras ytterligare under 2014 är viktiga för att stärka olika initiativ och ge inriktning.

Den regionala processen för programmets genomförande och resultat.

Källa: Tillväxtverket

En viktig del i hur den regionala processen kommer att lyckas är aktivt deltagande i olika mötesplatser och engagerad dialog mellan aktörerna i länet. Detta är nödvändigt mellan myndigheterna som förvaltar olika program och verksamheter samt med ideell- och privat sektor. Exempel på dessa träffar är de kommunala handlarträffarna som genomförts i tidi-

gare programperiod. En del som kan utvecklas ytterligare är samspelet mellan myndigheter där den Regionala utvecklingsstrategin (RUS) är ett viktigt dokument för en gemensam målbild.

Omvärldsbevakning är nödvändigt för att programmets insatser ska vara aktuella och ge tydlig effekt. Här är inspel från nationella aktörer som Tillväxtverket och Post- och telestyrelsen väsentliga, men också inspel från nätverken för landsbygdsutvecklare och framförallt de möten och intryck som kommer från befolkning och företagare i länet.

Planeringen av insatser kommer att göras i samverkan mellan processledaren för kommersiell service och den tematiska arbetsgruppen för service. Utvärdering och uppföljning kommer att ske årligen.

Koppling till övriga program för regional tillväxt

Samverkan med andra program är en förutsättning för effektiva insatser inom regional tillväxt. Genom dialog i partnerskap, vid prioriteringar och andra möten mellan organisationer så kommer utvecklingen stärkas genom en gemensam målbild. Nedan finns beskrivningar av de program som kommer att ha betydelse för verksamheterna för regional tillväxt inom det regionala serviceprogrammet.

Regional utvecklingsstrategi

I juni 2013 tog Regionstyrelsen beslut att fastställa den Regionala utvecklingsstrategin (RUS). RUS är en övergripande strategi som ska verka som ett paraply och vara vägledande för andra regionala insatser och satsningar från EU, staten och regionen. Strategin beskriver de två målområdena näringsliv och livsmiljö. I en god livsmiljö beskrivs boende, servicefunktioner, kultur, mötesplatser, goda kommunikationer samt mångfald av människor och uttrycksmöjligheter.

Den Regionala utvecklingsstrategin för region Jönköping 2025 beskriver fyra delstrategier som de mest betydelsefulla för regionens utveckling. Dessa är:

1. En internationellt ledande industriregion
2. Ett breddat näringsliv med betoning på kunskapsintensiva företag
3. Ett inkluderande samhälle
4. En global livsmiljö

Inriktningen och beskrivningarna från RUS påverkar utformningen av det Regionala serviceprogrammet där insatser för god service i hela länet faller in under målområdena näringsliv och livsmiljö. RUS tar upp resultatet från OECD:s rapport för Småland och Blekinge som poängterar att det finns en otydlig ansvars- och resursfördelning mellan offentliga organisationer som verkar inom regionala utvecklingspolitiken. Väl avgränsade verksamhetsområden och dialog mellan regionala aktörer är viktigt. Här är serviceprogrammet en tydliggörande faktor som kan främja kommunöverskridande samarbeten genom exempelvis länsträffar för service på landsbygden.

Regional transportplan

Den 3 juni 2010 fastställde Regionstyrelsen en transportplan för Jönköpings län som ska gälla fram till 2021. Det strategiska läget för regionen gör att transportsystemet är av stor betydelse och en utgiftsram på 1 236 miljoner kronor kommer att investeras i prioriterade satsningar för att öka effektiviteten, trafiksäkerheten och tillgängligheten. Det övergripande målet är en positivt regional utveckling med hållbara resor och transporter. I planeringsramen har man bland annat budgeterat för 48 mkr till kollektivtrafik och 24 mkr i bidrag till enskilda vägar vilket förbättrar villkoren för boende på landsbygden. Efterfrågan på effek-

tiva kollektivtrafiklösningar förväntas öka men detta kommer att kräva framförhållning då byte till kollektivtrafik för var femte bilist skulle innebära en nödvändig fördubbling av kollektivtrafiken²⁸. Placeringen av busshållplatser har betydelse för mindre orter. Det finns exempelvis en handlare som märkte skillnad i butikens omsättning när en hållplats flyttades längre bort från butiken.

Nationella stamvägar markerade med rött

Källa: Regional transportplan för Jönköpings län 2010-2021

Landsbygdsprogrammet

Landsbygdsprogrammet är ett nationellt program som är ett verktyg för att nå målen för landsbygdspolitiken. Grunden för programmet finns i fördraget för EU:s funktionssätt och regleras av EU lagstiftning. Varje län har under tidigare programperiod (2007-2013) arbetat med en genomförandestrategi för Landsbygdsprogrammet och har genomfört stödinsatser med en budget på totalt ca 35 miljarder, varav ca 75 procent går till miljöersättningar. Programmet finansieras med ungefär hälften från EU och den andra hälften av nationella pengar. För den nya perioden som kommer vara mellan 2014-2020 kommer Jönköpings län att ta fram en regional handlingsplan där olika områden och insatser kommer att prioriteras²⁹.

Lokalt ledd utveckling

I förra programperioden för Landsbygdsprogrammet så har lokala insatser för utveckling gjorts genom så kallade leaderområden. Lokalt ledd utveckling är en metod som bygger på att landsbygdsutveckling är mest effektiv om den genomförs av de som bor och verkar i ett område. I partnerskap som består av aktörer från den offentliga-, privata-, och ideella sektorn kommer nya områden att bildas under programperioden 2014-2020 som kopplas till strategier för respektive område³⁰.

²⁸ Regional transportplan för Jönköpings län 2010-2021

²⁹ www.jordbruksverket.se/

³⁰ www.jordbruksverket.se/

Nationell strategi för den regionala tillväxtpolitiken

Sveriges prioriteringar och strategiska inriktning för tillväxtarbete är beskrivna i en nationell strategi för regional tillväxtpolitik. En ny nationell strategi kommer att presenteras av Näringsdepartementet våren 2014 och denna kommer att vara vägledande för regioner och myndigheter i det regionala tillväxtarbetet. Syftet med strategin är att från regeringen visa på prioriterade områden, utmaningar och de processer som utvecklar genomförandet av tillväxtpolitiken.

Övriga insatser

- Landsbygdshandeln i bygden, service och samverkan - är ett projekt som drivs av Landsbygdsmentorerna och finansieras genom landsbygdsprogrammet, regionala tillväxtmedel och kommunal medfinansiering. Insatser i projektet innefattar utbildning och informationsinsatser till de 39 lanthandlarna i länet. Projektet pågår till hösten 2014.
- Projekt hållbara småorter – Länsstyrelsen genomför 2013 och 2014 ett projekt om hur man kan utveckla små orter med ca 200-1200 invånare. Den problematik som finns i många mindre orter är sviktande befolkningsunderlag. Projektet ska se på metoder och verktyg för att åstadkomma en hållbar utveckling och innefattar de fysiska miljöerna men även frågor om engagemang och kommunernas arbete med fördjupade översiktsplaner.
- Kommunala landsbygdsstrategier har tagits fram av exempelvis Jönköpings kommun. Detta förstärker den långsiktiga och strategiska inriktningen för landsbygdsutvecklingen i kommunen där service är en väsentlig del.

Partnerskap och tematisk arbetsgrupp

Partnerskapet för serviceprogrammet kommer att innehålla en mindre grupp av företrädare för olika myndigheter och organisationer i länet. Eftersom det kommer att finnas ett partnerskap för Landsbygdsprogrammet och att många viktiga synergier finns med Landsbygdsprogrammet är det mest effektivt att denna grupp ingår i partnerskapet för Landsbygdsprogrammet som en tematisk arbetsgrupp.

De medlemmar som ingår i gruppen ska representeras med så bred geografisk spridning som möjligt i länet och tillsättas med ambitionen att ha en jämn fördelning (60 respektive 40 procent) av kvinnor och män. Gruppen kommer gå igenom den strategiska inriktningen och vilka insatser som ska prioriteras under året. Svar på frågor om genomförare och resurser för olika insatser kommer diskuteras där men arbetsgruppen mer har en strategisk funktion än en operativ.

Kommunalt deltagande

Inbjudan har gått ut till en första serviceträff för länet till vilken samtliga kommuner bjudits in. Framöver avser Länsstyrelsen att genomföra träffar för olika grupperingar på kommunal, lokal och regional nivå. Länsstyrelsens roll som sammankallande är särskilt viktig. Och även rollen att sprida information om exempelvis nya direktiv för upphandling som berör alla kommuner.

Strategiskt underlag och bättre informationskanaler från Länsstyrelsen har efterfrågats från kommunala aktörer. Underlag för detta kommer att ingå i kommunikationsplanen som Länsstyrelsen tar fram under våren 2014. Nätverk för landsbygdsutvecklare finns nationellt och har även påbörjats regionalt och är en arena där landsbygdsutvecklare kan mötas, få aktuell information och bli inspirerade till insatser på hemmaplan.

Under programperioden förväntas samspelet förbättras och bli effektivare mellan Länsstyrelsen samt kommunerna i länet. En viktig del är att det finns etablerade och återkommande forum där goda idéer, viktig information och olika problem kan diskuteras. Många kommuner har en tydlig strategisk inriktning för sitt arbete med landsbygds- och servicefrågor och har avsatt särskilda resurser för detta. Andra kommuner har inte kommit lika långt men skulle ha stor nytta av att lära sig av andra kommuner inom och utanför länet som stått inför liknande frågeställningar och funnit hållbara lösningar.

”Om du vill gå snabbt, gå ensam; men om du vill gå långt, gå tillsammans”
– Afrikanskt ordspråk

Hållbar utveckling

Hållbarhetsperspektivet är en förutsättning för programarbetet och innefattar de tre dimensionerna ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet. Den sociala delen innehåller jämställdhet, mångfald och integration. Utvecklingen för hållbar miljö samt energi-, och klimatfrågor kommer att påverka landsbygden på olika sätt och omfattande förändringar kommer troligtvis att ske på området under programmets fem år. Ekonomisk hållbar tillväxt är angelägen. Goda exempel finns på ekonomiska föreningar som driver lönsamma verksamheter för att upprätthålla servicenivån och företagare på mindre orter som samarbetar och tänker mer lokalekonomi med ekonomiska flöden som stannar längre på orten. Det är när de tre dimensionerna gemensamt samverkar som utvecklingen kan räknas som långsiktig och hållbar.

Exempel på insatser från länet kopplade till hållbar utveckling är projektet ”Integration för familjer på landsbygden” som genomfördes av Individuell Människohjälp med delfinansiering via regionala tillväxtmedel. I rapporten belystes nysvenskars efterfrågan av service och utbud i dagligvarubutiken på landsbygden som en viktig del för att öka attraktiviteten. En väsentlig del för serviceutbudet är att det anpassas för olika målgrupper för att skapa köptrohet och samhörighet i en bygd.

I den kommission som 1987 leddes av Gro Harlem Brundtland definierades hållbar utveckling som "en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov"³¹.

³¹ <http://www.regeringen.se>

Prioriterade områden

Med utgångspunkt i analysen ska de regionala serviceprogrammen innehålla en beskrivning av vilka områden som kommer att prioriteras samt vilka mål som formulerats inom respektive område.

Inom ramen för Regionala serviceprogram 2014–2018 ska ett arbete bedrivas som fortsättningsvis bidrar till att:

- befintliga och nya satsningar på samverkanslösningar uppmuntras och initieras.
- nya typer av mötesplatser växer fram.
- främja samordning mellan aktörer och insatser för att öka tillgängligheten till service i gles- och landsbygder för kvinnor, män och företag.
- tydliggöra kopplingar mellan tillgänglighet till service och näringslivets utveckling.

Identifiering och planering av programmens konkreta insatser ska göras en gång per år för det närmast kommande året. Resultatet från analysen avgränsas till 3 huvudområden tillväxt, tillgänglighet och samverkan. Årliga handlingsplaner kommer att tas fram av processledaren för servicefrågorna i länet i samverkan med arbetsgruppen för service. Dessa kommer också att följas upp av gruppen inför åiterrapporteringen till Tillväxtverket som kommer att ske årligen.

Innehållet i handlingsplanerna kommer att vara utifrån de prioriterade områdena tillväxt, tillgänglighet och samverkan. I varje handlingsplanen kommer det att framgå mål, aktör för insatsen, finansiering och uppdelning på insatsmål, resultatmål och effektmål. Till detta kopplas mätbara indikatorer för att uppföljningen ska bli så konkret som möjligt.

Tillväxt

Inom tillväxtområdet samlas de insatser som är till för att stärka och utveckla befintliga verksamheter för en servicenivå som utvecklas, ökar attraktiviteten och är lönsam och hållbar för företagen. Mål för området med exempel på insatser är:

Aktivitet	Insatsmål	Resultatmål	Effekt
Operativt arbete genom coachningsmodellen Landsbygdsmentorena	Ett projekt bedrivs i länet	Samtliga lanthandlare ska ta del av utbildningarna	Ökad lönsamhet och kunskap i butikerna
Informationsspridning från goda exempel som ökat lönsamheten	Nyhetsbrev som kommer ut 4 ggr år	Nå samtliga lanthandlare och kommunansvariga	Ökad medvetenhet om hur man kan utvecklas i sitt företagande
Träff för samtliga lanthandlare	En årlig träff genomförs med inbjudan från Länsstyrelsen	Minst hälften av inbjudna deltar.	Nya kontakter och information som ökar lönsamheten.
Ökad innovation bland lanthandlare	Informera om att innovativa idéer prioriteras	Stödja minst fem innovativa idéer under programperioden	Ökad lönsamhet i företagen som genomför investeringar.

Tillgänglighet

Insatsområdet tillgänglighet syftar till att öka och bevara tillgängligheten till dagligvaruhandel och drivmedel. Det övergripande målet är att länet ska ha bättre tillgänglighet vid programmet slut än vid dess början. Mål för området och exempel på insatser är:

Aktivitet	Insatsmål	Resultatmål	Effekt
Delförstudier för lösningar och stöd till lanthandlare kopplat till betaltjänster i utsatta områden av länet	En sammanställning med kartläggning för betaltjänster och dagligvaruhandel presenteras under 2014	Samtliga lanthandlare kartlagda i undersökningen	Ökad medvetenhet för åtföljande insatser för bättre tillgänglighet till grundläggande betaltjänster
Utveckla offentliga servicepunkter i länet	Riktad informationsinsats till kommuner och lanthandlare vid kommunträffar	Två nya mötesplatser etableras tillsammans med kommunala insatser per år	Attraktivare butiker med bättre tillgänglighet till offentlig service
Kartläggning av tillgängligheten till drivmedel i utsatta områden av länet	En kartläggning genomförs under de första två åren av programmet	Minst två nya drivmedelsanläggningar i utsatta områden under programperioden	Bättre tillgänglighet till drivmedelsanläggningar i länet
Kontakter med intresserade butiker och offentliga servicegivare sker löpande och vid särskilda behov	Minst två butiker som breddar sitt serviceutbud per år		

Samverkan

Avgörande för en god utveckling av servicenivån i länet är att regionala, kommunala och lokala aktörer samverkar. För att aktiviteter och insatser ska upplevas som meningsfulla av alla inblandade parter är det viktigt med en gemensam målbild och att insatser kan samordnas.

Mål för området och exempel på insatser är:

Aktivitet	Insatsmål	Resultatmål	Effekt mål
Kommunikationsplan kommer att tas fram där insatser som nyhetsbrev, sociala media och andra informationsfrågor kommer att ingå. Ta del av konkreta synergier med lansering av nytt landsbygdsprogram	En kommunikationsplan tas fram gemensamt med insatser för handlingsplan	Nå samtliga aktörer som är verksamma inom området	Öka medvetenheten om servicefrågor och förbättra dialogen mellan aktörer
Regionala träffar för landsbygdsutvecklare och kommunala företrädare som arbetar med kommersiell service	Minst en årlig regional träff med tema service och landsbygdsutveckling	Minst hälften av inbjudna deltar vid träffarna	Bättre nätverk och förbättrad kommunal verksamhet kopplat till frågor som rör service
Genomföra pilotprojekt med fokus på lanthandel, attraktivitet och samverkan	Två pilotprojekt genomförs under programperioden med fokus på samverkan, attraktivitet och service	Berörda samhällsöringar etc. engageras och får del av resultatet	Attraktivare samhällen som märks i utveckling av annan service och ökad inflyttning m.m.

Uppföljning/utvärdering

Det regionala serviceprogrammet ska utformas för att säkerställa en kontinuerlig uppföljning av arbetet med kommersiell service. Spridningen av erfarenheter och goda idéer kommer att ge effekt genom kommunala träffar, länsträffar och riktade nyhetsbrev till olika servicegivare i länet. Programmets officiella start är den 1 april 2014.

Varje år ska genomförda insatser och uppnådda resultat redovisas till Tillväxtverket som har i uppdrag att sammanställa och redovisa hur länen genomför sina respektive regionala serviceprogram till Regeringskansliet (Näringsdepartementet). Redovisningar avseende hur genomförandet fortskrider ska årligen redovisas till Tillväxtverket enligt följande plan:

- Delredovisning 1 den 31 januari 2015
- Delredovisning 2 den 31 januari 2016
- Delredovisning 3 den 31 januari 2017
- Delredovisning 4 den 31 januari 2018
- Slutredovisning som avser hela perioden 2014–2018 ska lämnas till Tillväxtverket senast 31 januari 2019

Innehållet i uppföljningen kommer bygga på handlingsplanen där insatsmål, resultatmål samt effektmål ingår. Den interna förankringen kommer att ske genom information på enhets-, avdelnings-, samt personalmöten för hela Länsstyrelsen. Externt kommer förankringen att ske partnerskapet för Landsbygdsprogrammet, andra externa träffar och genom information på Länsstyrelsens hemsida och via informationsblad. Omvärldsanalys ingår som en del i uppföljningen och innebär att informationen från omvärldsbevakningen processas och blir till underlag för kommande beslut samt inriktning.

Referenser

Arbetsförmedlingen i Jönköping, pressmedelande 11 mars 2014

Hela Sverige Ska Leva, Den svenska lanthandeln – om situationen för butiker på landsbygden och intresset för att bilda en förening, rapport 2013
SCB

Högdahl L., Se medborgarna – för bättre offentlig service, SOU 2009:92

Icanyheter, nr 5 2014

Länsstyrelsen/Regionförbundet Jönköpings län, På tal om kvinnor och män – Jönköpings län 2012

Länsstyrelserna, Bevakning av grundläggande betaltjänster, Rapport 2013:21

Postnord, Glesbygdsservice presentation, 5 februari 2014

Regional utvecklingsstrategi, Regionförbundet Jönköpings län

Regional transportplan för Jönköpings län 2010-2021

Skolnedläggning på landsbygden, Magdalena Cedering, Uppsala universitet, s 104.

Tillväxtverket, Rapport från lantbrukare till butiksägare – förenkla för kombinatörer på landsbygden,

Tillväxtanalys, Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service 2012, rapport 2013:04

Webbplatser

<http://www.tillvaxtanalys.se/sv/om-tillvaxtanalys/projekt-och-uppdrag/kartor-och-figurer/befolkningsstruktur/regionala-skillnader/2013-12-18-utrikes-fodda.html> samt

http://www.regionjonkoping.se/web/lanet_i_siffror.aspx

<http://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Artiklar/Glesbygden--forsta-stopp-for-flyktingar/>

http://www.regionjonkoping.se/web/lanet_i_siffror.aspx

http://www.regionjonkoping.se/web/lanet_i_siffror.aspx

<http://www.traregionsmaland.se/>

<http://www.svt.se/nyheter/regionalt/smalandsnytt/butiksdoden-breder-ut-sig>

<http://www.regeringen.se/sb/d/16092/a/226763>

<http://www.tele2.se/kundservice/drift-och-tackning/tackningskarta.aspx#18566>

<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/landsbygdsutveckling/visionerochprogram/landsbygdsprogrammet20072013/vadarlandsbygdsprogrammet.4.7a446fa211f3c824a0e8000171998.html>

<https://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/landsbygdsutveckling/lokaltleddutvecklingleaderochfiskeomraden/lokaltleddutveckling20142020.4.23f3563314184096e0d4ec2.html>

<http://www.regeringen.se/sb/d/1591>

<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19980808.HTM>

Bilaga 1

Tidigare prioriterade områden (2010-2013)

1. Effektivisera och utveckla butiker
 - Genomföra utbildning i butiksutveckling
 - Butiksmentorer genomför kartläggning och stödjer utveckling

2. Samordna och utveckla service
 - Bidra till att samordna kommersiell och offentlig service genom aktiva kontakter med statliga och kommunala servicegivare
 - Hemsändningsbidraget skall utvärderas och justeras i syfte att nå alla intresserade kommuner

3. Öka tillgängligheten till butikslokalen
 - Inventera och kartlägga hinder för butikernas tillgänglighet
 - Bidra med investeringsstöd för att åtgärda brister i tillgänglighet

4. Kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte
 - Genomföra träffar för lanthandlare och andra serviceföretagare. Minst en träff per år

5. Säkra tillgången till drivmedel
 - Bidra med investeringsstöd t.ex. i investeringar för alternativa bränslen